

El moralista Jonàs de Girona

per
Josep M. Marquès

Els intel·lectuals, els literats i pensadors de la nostra història risquen contínuament de reduir-se a un nom, a una etiqueta sense contingut, a un mot que serveix només per designar un carrer o per enumerar unes lletanies de les glòries locals. Cada any que passa allunya de nosaltres la seva civilització, les seves preocupacions i reflexions. Només un esforç de lectura que superi la inevitable fossa de la distància cultural i cronològica pot reconquerir la seva significació d'actualitat.

Aquesta situació problemàtica afecta de manera assenyalada els jueus de Girona, als quals ens hem referit ja més d'una vegada. Els seus escrits són difícilment accessibles i més difícilment encara intel·ligibles. Obviament, els escriptors jueus cabalistes de casa nostra, com Azriel, Jacob ben Sesei, Moisès ben Nahman i sobretot Esdras de Girona, l'autor del comentari al Càntic dels Càntics, són per al lector modern abstrusos i misteriosos. Al costat dels cabalistes, un segon grup de jueus medievals de Girona es dedicaren a compondre obres de moral. S'equivocaria qui cregués que la seva reflexió era menys alambinada.

Un dels moralistes jueus més eminents de l'època medieval és Rabenù Jonàs Gerondí. Nascut a Girona el 1180, morí a Toledo el 1263. En la seva joventut gaudí a Montpeller del mestratge de Rabbi Salomó ben Abraham. Dedicà els seus estudis al tema del penediment, i escrigué el llibre **Sha'are Teshuba**, títol que significa precisament **Les portes del penediment**.

En el pensament jueu la Teshuba és una de les nocions essencials. Significa la conversió, el retorn a Déu i a si mateix. Tots els llibres de la Bíblia, de la Llei als Savis, l'esmenten; però sobretot constitueix una de les exhortacions fonamentals dels Profetes d'Israel. La missió essencial dels profetes és cridar el poble a esmenar-se i a retornar a Déu des de les pràctiques idolàtriques.

L'ensenyament sobre el penediment fou força sistematitzat a la Mishnà i al Talmud. A l'Edat Mitjana els savis o Zadiquim jueus emprengueren una nova feina filosòfico-teològica, de clarificació de nocions, i de confrontació de les afirmacions de l'Esclusiva amb les dades de l'experiència interior. Saadia Gaon, Ibn Paquda i Maimònides destaquen en aquest camp d'estudi. Jonàs de Girona no desmereix, al seu **Sha'are Teshuba**, de cap d'aquests. Considera que la conversió és un motor de vida espiritual i que ha de catalitzar un procés de canvi personal que ha de provocar una revolució individual. Identifica en el procés del penediment no menys de vint etapes, algunes de les quals corresponen a actituds ben conegudes pels estudiosos de la psicologia moderna, i concretament de la psicoanàlisi.

Hem cregut, per això, que els lectors de la «Revista de Girona» apreciarien el resum d'un article dedicat per Théodore Dreyfus a Jonàs i publicat al volum 20 de la **Revue de Théologie**

Làpida commemorativa de la dedicació de la sinagoga de Béziers, conservada al Seminari de Girona. Any 1209. La seva presència a Girona podria ésser deguda a les relacions entre les comunitats jueves del sud de França i les de Catalunya. A aquestes relacions es deu que Jonàs de Girona fes el seu aprenentatge rabínic a Montpeller.

et de Philosophie de Lausana. L'escrit data del 1970, i, essent poc accessible a lectors gironins, mereix una difusió més ampla.

Segons els mestres d'esperit jueus, la conversió és una obertura il·limitada, total i sense restricció sobre si mateix. Jonàs de Girona considera que són fonamentals en ella tres moments: el penediment, el reconeixement de la falta i l'abandó del mal. Però, fidel al mètode rabínic de l'anàlisi i de l'estudi de l'Esclusiva, procura trobar en cada un d'aquests tres moments nivells diversos d'evolució personal, i s'esforça a fonamentar-les en textos sagrats. Així arriba al nombre total, que ja hem apuntat, de les vint etapes. Donarem una brevíssima descripció de cada una d'elles per a acostar el lector a l'estil de pensament i a la temàtica tractada pel rabí gironí.

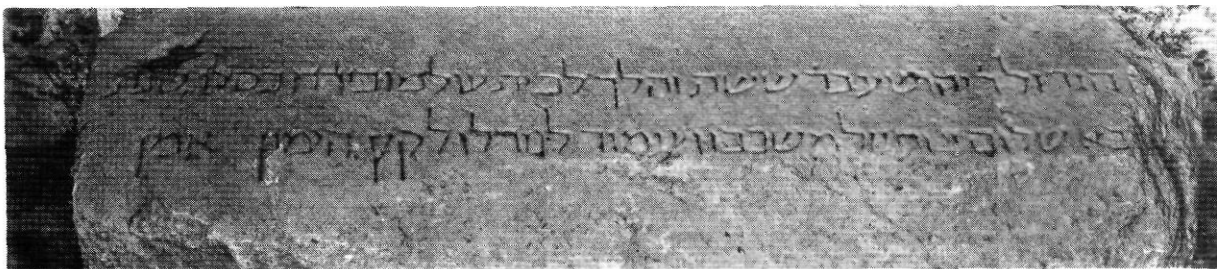
1. — **Sentiment.** «Reconeix que és amarg per a tu d'abandonar el teu Déu» (Jeremies 2, 19). El subjecte es lamenta d'haver obrat com ho ha fet. Però es limita a posar en qüestió el propi comportament, a debilitar-ne l'obvietat. Pren distàncies respecte de la pròpia acció, dis-

tància que és allunyament, però no encara ruptura. Això s'esdevé per simple reacció emocional o per consciència clara d'haver transgredit una escala de valors ben definida.

2. — **Abandó de la falta.** Mentre el sentiment es manifesta pel cantó del pensament, l'abandó de la falta materialitza l'inici de la conversió a nivell de l'acció. Important per als habituats a la transgressió de la norma, inaugura un moviment dialèctic que va de l'acció al pensament i al revés, de forma que el procés de canvi personal vagi creixent en els dos camps.

3. — **Tristesa, depressió.** «Senyor, els meus sospirs no us són desapercebut» (Salm 38,10). Es marca ara un progrés en la implicació del subjecte i un canvi a nivell de la consciència. Aquesta va configurant-se com a «consciència infeliç».

4. — **Sofriment vital.** A la tradició d'Israel, el retorn de cor al Senyor es fa també «en un dejuni, el plor i els senyals de dol» (Joel 2, 12). Es considera el cos com a instrument de

Pedra sepulcral de R. Yehosua ben Seset. S. XIII. El seu titular era probablement parent de l'anomenat cabalista gironí Jacob ben Seset.

la falta; els sentits han estat els «proveïdors del crim». S'inicia, doncs, la recerca del domini del cos, l'intent de situar-lo en relació de dependència envers l'esperit. El cos, cec, no pot assenyalar el camí de la vida, i si ho fes, es produiria una usurpació manifesta contra «l'ordre del món».

5. — **Preocupació.** Mentre la tristesa de la tercera etapa s'orientava vers el passat i es limitava a reflectir un sentiment força platònic, la preocupació d'ara és oberta deliberadament cap al futur. Segons Jonàs la preocupació neix com a temença del càstic (és, per tant presonera del passat), i madura quan es transforma en cura del demà, per la reparació del mal i per avaluar les forces del bé i del mal en presència, en vistes a assegurar la victòria de les primeres.

6. — **Vergonya.** La preocupació pel futur necessita una infraestructura on recolzar-se. La sisena etapa és una presa de consciència viva de la imperfecció fonamental de tots els éssers humans. La vergonya s'experimenta davant el Creador; se'l reconeix i hom es sotmet a la seva autoritat. Recomana Jonàs, a fi de desvetllar aquests sentiments, la pràctica de la solitud.

7. — **Submissió.** Conseqüència de la vergonya és la disponibilitat per al servei de Déu, acompanyada de gran discreció per mantenir-se lluny de tot allò que podria fomentar l'autosatisfacció, fins a propòsit d'accions ben lloables. Discreció, doncs, en tot excepte en afirmar que es vol arribar al coneixement de Déu que comporta la pràctica de l'amor, la justícia i l'equitat.

8. — **Homenatge viscut.** Aquella etapa és, en relació a l'anterior, un nou pas del món del pensament al de la vivència. Es pren en la vida de la contrició, capteniment que arriba a concretar-se en la forma de vestir, la veu i el gest, i el conjunt del comportament.

9. — **Capolar la passió.** Si el desig i la passió inciten l'home a abraçar la matèria per damunt de l'esperit, cal en la conversió que s'inverteixi la tendència. S'ha de neutralitzar el desig, i capgirar-lo si és possible. Jonàs oposa ací la intel·ligència (**sekel**) a la passió (**ta'ava**). La intel·ligència és l'afirmació de la llibertat, mentre la passió és pura esclavitud. Quan la passió és subordinada a la vida de l'esperit, la intel·ligència pot prendre volada cap a les pròpies fites.

10. — **Recuperació de la conducta.** Si el mal ha estat realitzat amb el pensament, cal reeducar el pensament cap al bé. Si la mà ha robat, cal que la mateixa mà aprengui a socórrer el pròxim necessitat. Es una etapa positiva d'autoformació que es contraposa a la negativitat de l'etapa anterior.

11. — **Balanç del comportament.** Inspirant-se en la invitació de les Lamentacions de Jeremies 3, 40 «Examinem els nostres cors, escrutem-los i tornem a Jahvé», l'autor indica que cal inserir el vici concret del que hom vol convertir-se en el context més general del comportament de l'individu entés com un conjunt. El tot i la part són correlatius; el desig particular de conversió esdevé ara projecte general de canvi de vida.

12. — **Avaluació del càstig.** El pecador ha d'esforçar-se a prendre la mesura precisa de la importància del càstig que havia merescut. La Llei com a codi penal és una guia segura sobre la gravetat de les faltes, i camí cap a la lucidesa i consciència clara.

13. — **Ponderació de les transgressions lleus.** La confrontació del propi actuar amb el codi penal, si bé és il·luminador en alguns aspectes, té el perill de reduir la conversió a una matemàtica. A una mesura determinada de pecat correspondria una quantitat precisa de reparació. Ara bé, qualsevol manquement, gran o petit, posa en qüestió el deure d'obeir al Creador.

14. — **Confessió.** La litúrgia jueva preveu uns ritus públics de reconeixement de faltes. Per a Jonàs la confessió és una de les tres etapes fonamentals de la conversió. Però el ritus és pur mitjà; la confessió important és una disposició d'esperit tal que permet que el pecador es faci a si mateix el reconeixement de la falta.

15. — **Pregària.** Com l'etapa precedent, també aquesta és verbal. Ací, però, és paraula adreçada a un interlocutor, amb el qual s'havia produït la ruptura. La pregària essencial consisteix justament a demanar a Déu que ens ajudi a retornar a nosaltres mateixos.

16. — **Reparació de la falta.** Comentant el profeta Jonàs 3, 8-10, Jonàs de Girona dubta de si hauria de situar abans la reparació o bé la confessió. En canvi és explícit en descriure l'efecte de la conversió completa; és la voluntat de reconstruir el propi ésser en la integritat que posseïa abans de la falta.

17. — **Propòsits d'amor i de veritat.** Quan hom treballa a orientar l'ésser cap a la seva vocació pròpia, ho fa per mitjà de l'amor, que guareix les ferides, i de veritat, que enforteix i fa créixer l'ésser.

18. — **Consciència constant de la falta.** No es tracta de fer memòria continuada de la falta de la qual hom s'ha convertit, sinó d'adquirir la convicció de la possibilitat general de tornar a faltar, que comporta la llibertat. L'esforç de lucidesa per contemplar la fragilitat personal ajuda a entrar a les capes profundes de l'ésser, que es defineix com a inquietud i risc.

19. — **Abandó de la falta.** Sembla repetir-se ací la segona etapa. En realitat, allí el subjecte era passiu i rebia estímuls externs. Ara utilitza la falta per refondre i reorientar la totalitat de persona.

20. — **Compromís a fer retornar els altres.** La conversió porta a la irradiació. La conquesta del propi ésser té caràcter contagiós i conqueridor.

En l'estructuració de les etapes del penediment, Jonàs de Girona es manifesta no sols com a bon escriptorista i escolàstic jueu, sinó també com a home capaç d'una forta dosi d'introspecció. La seva moral és realista; contrasta els principis amb l'experiència personal de la culpa i la llibertat. Això la fa interessant més enllà de l'estret cercle cultural on fou elaborada.

Làpida de la senyora Dolça, una jueva gironina contemporània de mestre Jonàs, traspassada a l'entorn del 1240.